

10 ÉVES A HAJNAL ISTVÁN KÖR

(Visszatekintés és beszámoló a jubileumi konferenciáról)

1995. augusztus 22–23-a között Salgótarjánban, a Kör és a Nógrád Megyei Levéltár rendezésében került sor a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület kettős tematikájú, 10. jubileumi konferenciájára. Ez volt az első összejövetel, amelyik már nem a tavaly ősszel leköszönt alapító elnökség (Bácskai Vera, Benda Gyula) égisze alatt zajlott le. Az első, a többiektől eltérő visszatekintő jellegű szekció¹ fölmérte a hazai társadalomtörténet helyzetét, áttekintette perspektíváit és elemezte a szomszédos tudományágakhoz fűződő viszonyát.

Mint ismert, a Hajnal István Kör a társadalomtörténészek számos korábbi öndefiníciós kísérlete után, a hagyományos köz-, illetve gazdaságtörténeti intézményektől való elhatárolódás eredményeként jött létre. (Hasonló szakadásra sem a szociológiában, sem a néprajzban nem került sor.) A gyakorlatilag minden évben megrendezett konferenciák anyaga csak részben jelent meg,² érdemes tehát a kívülről számunkra is fölledezni, hogy prominens társadalomtörténészek szerint mi volt a szecesszió hozadéka.

Kövér György szerint a társadalomtörténet annak idején többek között a szemléleti újítás igényével lépett föl, ám megmaradt a „tudományos történetírásnál” és az úgynevezett „lingvisztikai (nyelvi, nyelvészeti) fordulatot” már nem hajtotta végre. Kifejezetten pesszimista képet vázolt föl előadásában Benda Gyula, aki az eredményeket a kitűzött célokhoz mérte, és ebből arra kellett jutnia, hogy a társadalomtörténet képtelen volt teljesíteni ígéreteit. Ennek után meglepő volt Gyáni Gábor várostörténetre kiterjedő áttekintése, amelyből az derült ki, hogy ez a kutatási irány kifejezett sikereket ért el az elmúlt évtizedben, és ez meglehetősen nagy részben a Kör tagjai tevékenységének köszönhető.³

Fejős Zoltán értékelése szerint az antropológia, pontosabban az antropológiai szemlélet tulajdonképpen nem hatotta át a társadalomtörténetet, pedig tizenvalahány évvel ezelőtt egy konferencia antropológiai szekciója volt az első alkalom, amikor a társadalomtörténet mai „kemény magja” együtt lépett a nyilvánosság elé. Kósa László a néprajz dilemmái felől közelítette meg a kérdést, hangsúlyozván, hogy a néprajz a történetírás része volt, mielőtt önálló tudományként intézményesült, és nem zárta ki, hogy ismét közelíteni fog a történetíráshoz, jelesül a társadalomtörténethez. Brandt Julianna előadása következetesen elkülönítette az egyháztörténetet a vallás(ok) és vallási mozgalmak társadalomtörténeti tárgyalásától, és ezáltal világossá tette, hogy a törté-

netfrásnak még akkor is nagy adósságai volnának e téren, ha az egyháztörténeti munkálatok sokkal előbbre haladottak volnának, mint amiként valójában állnak.

A vita során Spira György fogalmazott meg a többi résztvevőtől markánsan különböző álláspontot, melyben a történetírás egységét hangsúlyozta egyrészt a „tudományos” címkével föllépő irányzatokkal, másrészt a nyelvészeti fordulat igényével szemben.

A második szekció⁴ előadásai a hagyományos világ ipara és társadalma közötti kapcsolatot a földolgozható források és az alkalmazható megközelítések különböző lehetőségeinek tükrében mutatták be. Spira György és Glósz József a klasszikus földolgozás módszerénél maradt, Őrsi Julianna előadása az anyakönyvek leíró jellegű, föltevésmentes földolgozásán alapult, az előadók legnagyobbik hányada azonban kvantitatív megközelítést alkalmazott. Pozsgai Péter a népszámlálási adatok szinte mikrofilológiai vizsgálatára építve törekedett lokális rekonstrukcióra, Gajáry István az adóösszeírások alapján értékelte újra a vizsgált város topográfiáját, Faragó Tamás makrostatisztikai adatok alapján változta a magyarországi céhek sajátosságait.

A harmadik szekció⁵ egyrészt nagy tematikus változatosságot mutatott, másrészt jól érzékeltette, hogy mekkora ürességet hagyott a megboldogult munkásmozgalom-történet maga után. E szekcióban is jelentős súlyt képviseltek a kvantitatív elemzések (Polyák Andrea, Nagy Mariann, Pogány Ágnes). A Polyák Andrea előadásáról kialakult vita nyilvánvalóvá tette, hogy további komoly kutatásokat igényel a nagyvárosba áramló, szolgáló jellegű munkákat vállaló, tehát a szó eredeti értelmében véve proletár, de már a városi életlehetőségeket kihasználva lassan individualizálódó népességnek akár csak a leírására alkalmas, a történeti hitelesség követelményének megfelelő terminológia kidolgozása is. Bódy Zsombor előadása azért volt különösen figyelemre méltó, mert nem egy fogalmilag adottnak tekintett társadalmi csoport tagságát kívánta rekonstruálni, hanem azt követte nyomon, hogy miként, milyen ütközések során megy végbe a csoportképződés egy többé-kevésbé hasonló léthelyzetben lévő rétegben. Szabó László néprajzi alapozású tanulmánya adalék volt a rurális világon belüli ipari tevékenység definiálódásának és bezáródásának tanulmányozásához.

A Kör közgyűlésének döntése alapján a választmány 1996. őszi ülése véglegesíti a következő évi konferencia témáját.

Jegyzetek

- ¹ *A társadalomtörténet helyzete hazánkban* (szekcióvezető: Benda Gyula); *Milyenek vagyunk* (Kövér György); *A társadalomtörténet helyzete és perspektívái* (Benda Gyula); *Teljesítmény és kutatási irányok mai várostörténet-írásunkban* (Gyáni Gábor); *Antropológia és társadalomtörténet* (Fejős Zoltán); *Történeti néprajz és társadalomtörténet* (Kósa László); *Vallás és társadalom a mai magyar történetírásban* (Julianna Brandt).
- ² Az eddig megjelent kötetek közül az első témája a helyzetfölmérés volt, a másodiké a források és módszerek áttekintése, harmadiké a társadalmi konfliktusok, a negyediké a kisváros, az ötödiké a paraszti ellenállás. Ezenkívül megjelent egy kötet Bácskai Vera leköszönt elnök tiszteletére.
- ³ Az optimista megközelítésre alapot nyújthatott a magyar várostörténeti kutatások nemzetközi elismerését jelző, néhány nap eltéréssel Budapesten megrendezett II. Európai Várostörténeti Konferencia is.
- ⁴ *Ipari társadalom az iparosítás előtt* (szekcióvezető: Faragó Tamás); *Céhek és kézművesek Magyarországon a 17–19. században a számok tükrében* (Faragó Tamás); *Óbuda iparos társadalma a 18. század végén* (Gajáry István); *Iparosok házassági szokásai az Alföldön az anyakönyvek tükrében* (Őrsi Julianna); *Zsellérek és töredéktelkes jobbágyok a munkaerő- és árupiacon a 19. század első felében* (Glósz József, írásban benyújtva); *A Klauzál-féle céhreform születése és fogadtatása Pest-Budán* (Spira György); *Torna mezőváros iparosai a 19. század közepén* (Pozsgai Péter).
- ⁵ *Munka és munkaerő egy iparosodó társadalomban* (szekcióvezető: Tomka Béla); *A Pestre bevándorló szakképzésen munkaerő összetétele a 19. század második felében* *A magántisztviselő réteg kialakulása 1890–1930 között* (Bódy Zsombor); *A munkaerő-koncentráció a magyar iparban a 20. század elején* (Nagy Mariann); *Háztartások jövedelemszerkezete a két világháború közötti Magyarországon* (Pogány Agnes); *A bélapátfalvi kőedénygyár hatása a környék lakosságára* (Csiffáry Gergely); *Az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) munkakultúrája a vállalat Pécs környéki bányavidékén a 19. század utolsó harmadától a II. világháború végéig* (Huszár Zoltán); *Munkások és munkaadók konfliktusai a kéményseprőiparban* (Szulovszky János); *Munkaidő-szabadidő a mulató Budapesten* (Forrai Judit); *Iparpolitika és tanoncoktatás a két világháború között* (Nagy Péter Tibor); *A falusi és mezővárosi kisiparosság házasodási szempontjai, s a nők szerepe az iparos társadalom bezáródásában* (Szabó László).

